

REFERAT 03/11-2016

FRA BYGNINGSSYNET DELTOG:

Formand, professor, arkitekt MAA Lars Juel Thiis, Arkitekt Holger Bisgaard, formand for BYFO Birthe Luel, arkitekt MAA Trine Neble, kulturarvschef Jens Toftgaard, professor, Arkitekt MAA Dorte Mandrup Poulsen, Landskabsarkitekt, professor Steen Høyer, Arkitekt Peter Hee, og seniorforsker Ulla Kjær.

AFBUD FRA:

Professor, arkitekt MAA Mogens A. Morgen, arkitekt Jannik Nyrop og medlem af Nyborg Byråd Anja Kongsdal.

FRA SLOTS- OG KULTURSTYRELSEN DELTOG:

Vicedirektør Morten Lautrup-Larsen, konstitueret enhedschef Kathrine Lehmann, Enhedschef Merete Lind Mikkelsen, arkitekt Lisbeth Pepke, konstruktør Julie Fallon, arkitekt Bolette Lehn Petersen, arkitekt Maria Wedel Søe, arkitekt Louise Ømann, konsulent Vibe Ødegaard og ph.d. Jannie Rosenberg Bendsen (referent).

DAGSORDEN

1. Referat af Det Særlige Bygningssyns møde den 25. august 2016

1.1 Der var ingen kommentarer til referatet.

1.2 **Habilitet. Spørgsmålet om Ulla Kjær var inhabil i relation til punkt 4.4. blev drøftet, og det blev vurderet, at hun ikke var inhabil.**

2. Meddelelser

2.1 Orientering om personalesituation

Morten Lautrup-Larsen orienterede om, at Merete Lind Mikkelsen og Michael Lauenborg er ansat som enhedschefer til Slots- og Kulturstyrelsens nye Center for Kulturarv i Nykøbing Falster.

2.2 Orientering om Hellerup Strandpark, Gentofte Kommune.

Morten Lautrup-Larsen orienterede om, at Kulturministeriet har annulleret Slots- og Kulturstyrelsens afgørelse om fredning af Hellerup Strandpark. Annulleringen var begrundet i sagsbehandlingsfejl. Styrelsen har den 5. oktober 2016 afholdt møde med Gentofte Kommune. Styrelsen er i dialog med Kommunen om forslagetets nøjagtige omfang på baggrund af opdateret kort- og billedmateriale. Dette som grundlag for styrelsens videre sagsbehandling og fornyet afgørelse.

2.3 Orientering om klage over afslag på ophævelse af fredning af Hannesminde, Syddjurs Kommune

Vibe Ødegaard orienterede om, at Styrelsens afslag på at ophæve fredningen af en fritliggende bindingsværksbygning på gården Hannesminde, Bygaden 23, Rønde, Syddjurs Kommune, af BYFO på ejers vegne er blevet anket til kulturministeren.

2.4 Orientering om Ringbo, Gladsaxe Kommune

Morten Lautrup-Larsen orienterede om, at Styrelsen har besluttet ikke at frede Ringbo. Styrelsen lægger vægt på, at ejer og planmyndighed er imod en fredning. Herudover er der lagt vægt på, at en genanvendelse kan blive vanskelig uden væsentlige ændringer i både det ydre og det indre, og som kan blive svære at forene med de bærende værdier. Endelig lægger styrelsen oplysninger om økonomiske konsekvenser

samt miljømæssige og tekniske udfordringer ved bygningsanlægget til grund for beslutningen.

Dorte Mandrup-Poulsen anmodede om, at styrelsens begrundelse for beslutningen uddybes på et fagligt grundlag: hvorledes har styrelsen vurderet, at det er vanskeligt uden væsentlige ændringer i de bærende fredningsværdier at anvende bygningen.

Lars Juel Thiis påpegede, at han med sin mangeårige erfaring med institutioner mente, at Ringbo kunne transformeres uden, de bærende fredningsværdier går tabt. Endvidere fandt Dorte Mandrup-Poulsen, at det ikke var styrelsens opgave at lægge oplysninger om økonomiske konsekvenser til grund for beslutning om fredning eller affredning.

2.5 Orientering om klage over afslag på ophævelse af fredning af Vilhelmsgave, Faaborg-Midtfyn Kommune

Vibe Ødegaard orienterede om, Styrelsens afslag på at ophæve fredningen af den firlængede gård Vilhelmsgave, Gammelskovvej 31, Faaborg-Midtfyn Kommune, er blevet anket til kulturministeren.

3. Liste over byggesager i perioden 21. juni 2016 til 5. oktober 2016

3.1. Julie Fallon og Bolette Lehn Petersen besvarede de indkomne spørgsmål til byggesagslisten.

3.2 Der var ingen spørgsmål til byggesagslisten over egne bygninger.

3.3 Julie Fallon bevarede de indkomne spørgsmål til klagesagslisten.

4. Ophævelse af fredning

4.1 Nygade 29, Aabenraa Kommune

(16/04025, forelagt af Maria Wedel Søe)

Det Særlige Bygningssyn finder ikke, at Nygade 29 i Aabenraa Kommune har de arkitektoniske eller kulturhistoriske værdier, der kan begrunde en opretholdelse af fredningen.

I det ydre har forhuset i store træk bevaret en traditionel bebyggelsesstruktur med et forhus og sidehus, opført i grundmur, bindingsværk og bræddegavle samt med stejle tagflader og traditionel hoveddør. Dog fremstår Nygade 29 også ombygget idet bindingsværk i gavlen er fjernet, og adgangen til ejendommen er ændret ved, at hoveddøren er blændet, og indgangen i sidehuset er flyttet.

I det indre bærer huset præg af en helt ny grundplan og rumdisponering, som ikke afspejler at dette er en bygning, som oprindeligt blev opført i 1700-tallet. Hertil kommer, at huset overalt har nye overflader og bygningsdetaljer. Kun dele af den bevarede tømmerkonstruktion står tilbage fra det oprindelige interiør. De ændrede planløsninger og den nyere materialeholdning harmonerer dårligt med bygningens alder og ydre arkitektoniske udtryk, og dette har i høj grad svækket fredningsværdierne. Det Særlige Bygningssyn vurderer ikke, at bygningens indre fredningsværdier meningsfuldt kan oprettes, og indstiller derfor til Slots- og Kulturstyrelsen, at fredningen af Nygade 29 i Aabenraa ophæves.

4.2 Gammel Hovedgade 11, Hørsholm Kommune

(16/08339, forelagt af Lisbeth Pepke)

Det særlige Bygningssyn finder ikke, at Postholdergården, Gl. Hovedgade 11, Hørsholm Kommune, opført 1806, har de arkitektoniske eller kulturhistoriske værdier, der kan begrunde en fortsat fredning.

I det ydre har Postholdergården i store træk bevaret en traditionel fremtræden, dog er der på gårdsiden isat nyere vinduer og døre, og i tagfladen mod gården sidder en række nyere udluftningshætter. Hertil kommer en nyere hoveddør i længen, der vender mod Ved Møllen. Disse ændringer har svækket bygningens arkitektoniske og kulturhistoriske værdier.

I det indre er både stueplanet og førstesalen kendetegnet ved en nyere planløsning og nyere overflader, herunder åbne køkken-almrum, nyere gulve, vægge, døre, gerichter, trapper og lofter, samt bærende bjælker i limtræ. Den ændrede planløsning og rumfordeling samt den nyere materialeholdning passer ikke til bygningens alder eller ydre arkitektoniske udtryk, hvilket i høj grad har svækket fredningsværdierne.

4.3 Gamle Carlsberg Vej 3, Carlsberg Bryggeri, Københavns Kommune

(16/06525, forelagt af Vibe Ødegaard)

Det Særlige Bygningssyn finder ikke, at forbindelsen mellem de fredede kældre under Den Røde Lagerbygning og de fredede kældre under Gl. Carlsberg på Carlsberg Bryggeri, Vesterfælledvej 100, matr.nr. 2155a, Valby, Københavns Kommune, har fredningsværdier, der kan begrunde en fortsat fredning.

Det Særlige Bygningssyn må konstatere, at forbindelsen ikke har karakter af et veldefineret fysisk anlæg, f.eks. en sammenhængende kældergang. Forbindelsen må snarere beskrives som en opbrudt gangrute igennem bygninger, som ikke er fredede, og som i øvrigt står til nedrivning.

Det Særlige Bygningssyn finder det på den baggrund hverken holdbart eller rimeligt, at forbindelsen mellem de fredede kældre under Den Røde Lagerbygning og Gl. Carlsberg fortsat skal være fredet, og indstiller derfor til Slots- og Kulturstyrelsen, at fredningen af Carlsberg Bryggeri på dette punkt ændres.

4.4 Sankt Clara Vej 41, Vikingskibshallen, Roskilde Kommune

(16/07869, forelagt af Jannie Rosenberg Bendsen)

Det Særlige Bygningssyn udtaler, at "Bygningssynet finder, at Vikingskibshallen i Roskilde befinder sig i en særdeles usædvanlig og meget uheldig situation. Det er første gang, at et fredet bygningsværk fra den moderne tid ses i et så markant forfald begrundet bl.a. den dristige konstruktion og fremskyndet af klimaændringer. Denne særlige situation kræver usædvanlig handling. Hurtigt og effektivt, idet hele bygningsværkets raison d'être, de skibe som har affødt bygningen og museet, er i fare. I denne situation skal Det Særlige Bygningssyn per definition fokusere på bygningsværket, men uden skibene giver bygningsværket ingen mening. Det Særlige Bygningssyn ønsker således, at de usædvanlige omstændigheder, som dette bygningsværk indgår i, kræver en usædvanlig behandling.

I 1969 blev Vikingskibshallen bygget som et sublimt værk, hvor den strukturalistiske tanke er tolket ind i et funktionelt program med hensigten at præsentere den absolutte umistelige nationale kulturarv, de 5 Skuldelev skibe, på overbevisende måde for beskueren. Den besøgende ledes op og ind i hallen, hvorved skibene fremstår med deres naturlige habitat, Roskilde fjord, som scenisk baggrund. Skibene er placeret i et bad af søsten, som var de lige trukket op på stranden. En human og let forståelig tolkning, hvor skibenes spanters bløde kurvaturer kontrasteres berigende i ren bygningskonstruktion 1000 år senere - uden pynt og omsvøb. Det er denne klarhed, dette originale greb, der er essensen i Vikingskibshallen. Så enkelt og præcist kan historien fortælles. Det er disse kvaliteter, der har berettiget en fredning, og det er disse bærende fredningsværdier, der stadigvæk er til stede i bygningsværket.

Selv om bygningsværket er blevet beskrevet som brutalisme, så var arkitekten Erik Christian Sørensen ikke en hård brutalist. Snarere en søgende sjæl, der kompromisløst insisterede på en klar konstruktiv poesi, hvor de in-situ støbte betonoverflader blev blødgjort i bræddeforskallingens taktile overflade. En kvalitet, der desværre er forsvundet i behjertede, men forkerte restaureringsforsøg. Erik Christian Sørensens mindre værker, f.eks. enfamiliehuset på Smutvej, dokumenterer denne konstruktive følsomhed, hvormed Sørensen læner sig mere mod Jørn Utzons humane modernisme.

Erik Christian Sørensens eksperimenterende konstruktive kompromisløshed var ambitiøs - for ambitiøs, på tidspunktet sikkert rigtig og relevant, men den raffinerede arkitektur blev hermed et Damokles sværd, der uvægerligt måtte ramme bygningen - og dermed også skibene. Et nærmest tragisk dilemma.

Umiddelbart synes de bærende fredningsværdier at være detaljerede og ikke give rummelighed for at korrigere bygningsværket i forhold til det fremskredne bygningsforfald. Derfor har museet anmodet om, at Vikingskibshallen affredes. Bygningssynet finder dog, at Vikingskibshallens bygningsstruktur er baseret på strukturalistiske principper, der i sin tanke og idé er moden for eventuelle udvidelser og modifikationer, og at fredningsværdierne kan tolkes til at have en vis generel karakter. Dette åbner mulighed for, at Vikingskibshallen kan transformeres, indenfor fredningsværdierne, og samtidig både tilgodese museets berettigede ønsker om en modernisering af faciliteter og udvidet tilgængelighed, og samtidig iværksætte en strategisk om- og tilbygning, der forholder sig både til vandstandsstigninger og bygningens fremskredne forfald.

Bygningssynet ønsker således at fastholde fredningen af Vikingskibshallen. Tiden er dog knap for såvel skibene som for bygningen. Bygningsstrukturens tilstand er veldokumenteret og alle tekniske aspekter er undersøgt med undtagelse af membranen. Derudover mangler der en dybtgående forståelse for bygningsværkets iboende muligheder. Bygningssynets opfordrer til en proces, hvor Slots- og Kulturstyrelsen, Det Særlige Bygningssyn og Vikingskibsmuseet hurtigst muligt har en dialog om det videre forløb, herunder en tidsplan, der kan tilgodese hensynet til skibene, og hvordan de bærende fredningsværdier både kan bevares, og på samme tid kan udfordres på en sådan måde, at museet kan opnå de nødvendige forbedringer af både funktionel og teknisk karakter.

Bygningssynet lægger således op til at de normalt restriktive, bærende fredningsværdier, i denne ganske usædvanlige situation, må udfordres gennem en granskning af de basale arkitektoniske principper som dannede udgangspunkt for Erik Christians Sørensens formgivning af Vikingemuseet. Hermed kan udredes en specifik forståelses- og handlingsramme der i kraft af et mere åbent råderum kan danne et nyt og et, på alle niveauer, mere bæredygtigt grundlag for Vikingemuseets fremtid.

Et mindretal bestående af Holger Bisgaard, Jens Toftgaard og Ulla Kjær gik ind for en ophævelse af fredningen.

5. Fredningsforslag

5.1 Enghavevej 10-14, Københavns Kommune

(16/07278, forelagt af Vibe Ødegaard)

Det Særlige Bygningssyn finder, at bebyggelsen på Enghavevej 10-14 bestående af på matr.nr. 118, Udenbys Vester Kvarter: forhus (1865 af H.J. Malmstrøm), baghus (1897 af A. Nielsen) og brolagt gårdrum; på matr.nr. 119, Udenbys Vester Kvarter: nordlige forhus (1865 af H.J. Malmstrøm), sydlige forhus (1866 af H.J. Malmstrøm), mellemhus med bagside i bindingsværk (1860'erne, ombygget 1888 og senere), tidligere smedje med høj skorsten (1896 af Thorvald Sørensen, ombygget 1999), tidligere listefabrik (1887 af E.F. Jeppesen) med sammenbygget kedelhus, fabrikk skorsten og træskur i sydgavlen, træbygninger og skure langs nordlige og vestlige skel samt gårdrum imellem bygningerne, Københavns Kommune, har de arkitektoniske og navnlig kulturhistoriske værdier, der kan begrunde en fredning.

Formål

Formålet med fredningen er at sikre et autentisk bevaret bygningskompleks med bygninger, der stammer fra den tidlige udbygning af Vesterbro i 1860'erne, og med en karakteristisk kombination af boliger og produktionsbygninger fra anden halvdel af 1800-tallet.

Miljømæssig værdi

Den miljømæssige værdi knytter sig til den bebyggelsesmæssige helhed på matriklerne. Med sin lave højde og sammensatte karakter skiller bebyggelsen sig klart ud som en historisk enklave over for den boligbebyggelse i fem etager, som i øvrigt præger Vesterbro. Bevarede gårdmiljøer som dette med industribygninger og høje skorstene er i dag en stor sjældenhed. De to industriskorstene fungerer desuden som pejlemærker i kvarteret.

Kulturhistorisk værdi

Forhusene på Enghavevej 10-14 er blandt de få bevarede vidnesbyrd om den tidlige bebyggelse af Vesterbro efter demarkationslinjens tilbagerkning til Søerne i 1852. Den tætte og varierede bagbebyggelse med trange gårdrum vidner desuden om en tid, hvor boliger, industriarbejdspladser og dyrestalde lå dør om dør, og hvor skiftende erhverv har afløst hinanden. Den kulturhistoriske værdi kommer stærkest til udtryk i de autentisk bevarede bygninger på Enghavevej 10 og i den tidligere listefabrik fra 1887 på Enghavevej 14.

Arkitektonisk værdi

Bebyggelsens arkitektoniske værdi ligger navnlig i forhusenes ensartede og harmoniske facader i senklassicistisk stil med gennemgående kordongesims. Endvidere har de gedigne industribygninger på Enghavevej 10 og 14 med deres funktionsbestemte udtryk arkitektonisk værdi. Overalt i bebyggelsen er der arkitektonisk værdi knyttet til anvendelsen af solide, traditionelle materialer såsom mursten, tegl, skifer, bindingsværk og træ samt til ældre og oprindelige bygningsdele og dekorative elementer.

Bærende fredningsværdier

De bærende fredningsværdier ligger i opretholdelsen af alle bygninger, som er opført i grundmur eller bindingsværk, herunder de høje skorstene. Endvidere knytter de bærende fredningsværdier sig til de originale og ældre døre, porte, vinduer og vinduesåbninger samt til brostensbelægningen i Enghavevej 10. I det indre ligger de bærende fredningsværdier i de bevarede dele af den oprindelige rumstruktur, i køkkenildstederne og i originale og ældre bygningsdele såsom trapper, døre, paneler og stukdekoratio-ner. For produktionsbygningernes vedkommende ligger de bærende fredningsværdier tillige i de synlige konstruktioner og store rumligheder.

Anbefalinger

Det Særlige Bygningssyn vil anbefale en snarlig istandsættelse af bygningerne. Endvidere anbefaler Bygningssynet, at de helrudedede vinduer udskiftes med vinduer af samme type som de oprindelige.

5.2 Hobrovej 84B, Jensen-Wærums Vandtårn, Randers Kommune

(15/00056, forelagt af Lisbeth Pepke)

Det Særlige bygningssyn finder, at Randers Vandtårn, opført 1905 af arkitekt Jens Peter Jensen-Værum, beliggende på Hobrovej 84 B, 8920 Randers NV, matr. nr. 164AI, Randers Markjorder i Randers Kommune, har de væsentlige kulturhistoriske værdier, der kan begrunde en fredning.

Fredningen omfatter vandtårnet med udskud på bagsiden.

Formål

Formålet med fredningen er at sikre et arkitektonisk tidstypisk vandtårn fra 1900-tallets begyndelse, der vidner om datidens forsyningskultur samt om de krav til forbedringer af de almene livsvilkår – rindende vand i boligerne – som fulgte i kølvandet på 1800-tallets urbanisering.

Miljømæssig værdi

Vandtårnets miljømæssige værdi knytter sig til den fritstående placering ved den højtliggende, nordlige indfaldsvej, der understreger tårnets aktuelle funktion som pejlemærke for den nordlige del af byen, samt til vandtårnet som et historisk markant, identitetsskabende vartegn for Randers.

Kulturhistorisk værdi

Den kulturhistoriske værdi knytter sig til vandtårnet som et stykke industriarkitektur der vidner om datidens teknologiske stadi inden for vandforsyningen. Den kulturhistoriske værdi knytter sig ligeledes til vandtårnet som et repræsentativt eksempel på den dekorative historicisme, der omkring forrige århundredeskifte dominerede den offentlige arkitektur i de danske byer, og som ønskede at iklæde selv den enkleste industribygning en passende arkitektonisk dragt.

Arkitektonisk værdi

Vandtårnets arkitektoniske værdi knytter sig til den velproportionerede og kraftfulde bygningskrop, der med sit tilknappe og udpræget symmetriske formsprog har en utilgængelig og næsten monumentagtig karakter.

Bærende fredningsværdier

De bærende fredningsværdier knytter sig i det ydre til det historicistiske, cylinderformede vandtårn i grundmur med 12-kantet øverste etage og tag, samt til de oprindelige og ældre bygningsdele og -detaljer, herunder sokkel, gesimser, portal, dørindfatning og dør, samt blændinger, byvåben, vinduesåbninger og udskårne knægte. Hertil kommer den traditionelle materialeholdning.

I det indre knytter de bærende fredningsværdier sig til de bevarede dele af den oprindelige planløsning, herunder kontorer ved jorden, trappen langs ydermuren, central cisterne i jernbeton samt loft og spidsloft. Hertil kommer de oprindelige og ældre bygningsdele og -detaljer, herunder tagværket samt den oprindelige materialeholdning.

6. Strategi

Punktet blev udskudt til næste møde.

7. Eventuelt